

Abidələrlə günümüzə gələn

Naxçıvana səfərimizə rəsmi iadibirlərlə başlasaq da, günün ikinci yarısı qonaqlarla tarixi, mədəni abidələrlə tanışlıq, "Əshabi-Kahf Ziyarətgahı"na səfər gözləyirdi. Amma Naxçıvan şəhəri media rəhbərlərində etə yüksək təəssürat oyatmışdı ki, şəhərin içində gözəldən gözə qonaqlara zövq verirdi. Səliqəli, təmiz küçələr, abad yollar, güllərə, yaşılığa qərş olan parkları gören KİV rəhbərləri şəhərin müasirliklə qədimliyi birləşdirən arxitekturasına heyran qalmışdılar. Qonaqların bəzilərini uzun fasilədən sonra Muxtar Respublikaya gəldikləndən, Naxçıvanda ki, inkişafı görüb təəccüblərinə gizlədə bilmirdilər. Onlar yoi boyu "Naxçıvanın bə qədər dəyişdiyini gözle görməsəydirm inənməzdim", "Naxçıvanın inkişafı, deyildiyi qədər

cür dəş fiqlara rast gəlmək mümkündür.

Qonaqlara üzərində oyuqlar olan daş fiqların müxtəlif məqsədlərlə istifadə edildiyi, fiqların hər birində tarixin izi olduğı barədə geniş şərh verilir. Bakıdan Naxçıvana səfər edən nümayəndə heyətinə təmsil olunan Milli Məclisin deputatı Hikmət Məmmədov da daş fiqlarla bağlı fikirlərini bölüşür. Qızmar günəş üstü açıq muzeyi seyr edənləri təntənədə, burada tarixi özündə yaşadan daş fiqlar barədə məlumat əldə etmək marağı qonaqları həvəsdən salırdı. Sən demə, muzeydə olan daş fiqlardan bəzilərini, qoç heykəllər keçmiş dövrlərdə dünyasını dəyişən insanların məzar daşı olub. Burada qonaqlara məlumat verilir ki, muzey 2002-ci ildə Naxçıvan şəhərində təşkil

səşəşdiyi bildirildi. Əcəmi Əbubəkr oğlunun dövrümüzə çatmış ən gözəl əsəri olan Möminə xatun türbəsi bu gün də orta əsrlər Naxçıvan şəhərinin əzəmətinə əks etdirir. Naxçıvan məmərliq məktəbinin ən gözəl nümunələrindən olan türbə, 1186-cı ildə Atabəy Şəmsəddin Eldənizin oğlu Məhəmməd Cahan Pəhləvanın arvadı Möminə xatununa quraraq inşa olunub. Türbə Naxçıvan şəhərinin qərb hissəsində tikilib. Ümumi hündürlüyü 34 m olan, sonralar 8 m hündürlükdə olan xarici örtüyü dağılıb. Abidə yeraltı hissədən və yerüstü qərşudan ibarətdir. Yeraltı sərşəbə hissəsi pianda onbucaqdır. Sərdəbənin quruluşu burada olduqca maraqlı bir şəkildədir. Mərkəzdə yerləşmiş sütundan onbucaqların hər küncünə bir tağ atılıb. Möminə xatun

Naxçıvanın simasını çəvrilən abidə...

Tarixi abidələri gördükcə qonaqlar Naxçıvanın nə qədər qədim diyar olduğuna heyəratini gizlədə bilmirdilər. Uç günlük Naxçıvan səfərində proqrama daxil olan yerləri gəzib-görmək isə ham da etə özümüzdən əslidi. Nə qədər cəld hərəkət etsək, o qədər da çox yer görəcəkdik. Odur ki, vaxt itirməyib buradan yoi alırıq Naxçıvanı yadellilərin hücumlarından qoruyan Naxçıvanqalaya. Onu da qeyd edim ki, Naxçıvanqala artıq bu gün bə qədim diyarın simasını çəvrilən abidə funksiyasını daşıyır. Naxçıvan torpaqlarında tarixən düşməndən qorunmaq üçün istehkam və qalələr tikilib. Burandan biri də Naxçıvanqaladır. "Naxçıvanqala" Tarix-Muzey Kompleksində qonaqlara məlumat verilib ki, Naxçıvanqalının bərpası, qalının əvvəlki görkəminə özünə qaytarılması, Naxçıvanın tarixinin öyrənilməsi, buraya

nub saxlanıb. Bunlardan biri də, XVIII əsrin yadigarı olan Xan Sarayıdır. Qeyd edim ki, Naxçıvan xanlıqı özünün dövlətçilik ənənələri ilə xanlıqlar arasında seçilib. Tarixçilər Naxçıvan xanları arasında Kalbali xanın xidmətlərini xüsusi qeyd edirlər. Burada bizə məlumat verilir ki, etə Xan Sarayını da Kalbali xan inşa etdirib. 1820-ci ildən sonra Kalbali xanın oğlanları Ehsan xan və İsmayıl xan bə binada Naxçıvan xanlığını idarə ediblər. Naxçıvan-Marağa məmərliq məktəbinə aid olan bə saray Sərq məmərliq üslubunda. Abidə XX əsrin əvvəllərinə qədər Naxçıvan xanlarının yaşayış evi olub. Abidə 3600 m2 sahəsi olan saray kompleksinin qərbində, xan dikinin relyefinə uyğun olaraq üzü güncünə tərəf inşa edilib. Kərpicdən tikilən bina iki mərtəbəlidir. Vaxtilə saray iki ayrı-ayrı bölmədən ibarət olub: Cənub bölmə inzibali işlər və yüksək mənsəbli qonaqların qəbulu, şimal bölmə isə xan ailəsinin yaşayış üçün nəzərdə tutul-

kanlırla qalxıq. Pəncərələrdə şəbəkə üslubundan və bütün otaqlarda Naxçıvan yaşayış evlərinə xas olan müxtəlif ölçülü taxta bina divarlarına yerləşdirilmiş iki buxarı vasitəsilə isidilir. Xan Sarayı 2015-ci ildən yeni yaradılaraq "Xan Sarayı" Dövlət Tarix-Məmərlıq, Möminə Xatun və Açıq Səma Altında Muzey Kompleksi kimi fəaliyyət göstərir. Muzey 8 zaldan ibarətdir. Burada Naxçıvan xanları ailəsinə mənsub sənəd və fotoşəkillər, xanlıqlar dövrü tarixini əks etdirən orijinal mənbələr, həmçinin həmin dövrə aid misgərlik nümunələri və digər dəyərli muzey materialları mühafizə olunaraq nümayiş etdirilir. Onu da öyrəndik ki, muzeydə 900-dən artıq ekspozat var. Xan sarayının cənub zalı daha dəbdəbəlidir. Naxçıvan xanlıqı təşkil olunmuşdan sonra bə sarayda Kəngərli süvaritərinin komandanlığı yerləşdirilib, 1918-1920-ci illərdə Naxçıvan Milli Müddəfə Şurasının qərargahı buraya

varmış" kimi ifadələrlə Muxtar Respublika haqqında yüksək fikirlər səsləndirirdilər. Tarixi, mədəni abidələrlə tanışlıqdan sonra isə qonaqların bəyaxıki təəssüratları daha da zənginləşirdi.

Açıq havada muzeyinə daş dövrünə səyahət...

Azərbaycan Prezidenti yanında Kütləvi İnformasiya Vasitələrinin İnkişafına Dövlət Dəstəyi Fondunun (KİVDF) təşkilatlığı ilə Naxçıvan Muxtar Respublikasına təşkil olunan səfərə qatılan nümayəndə heyətinin ilk tanış olduğu tarixi abidələri şöhrətli dünyaya səs salan Açıq Səma Altında Muzey və "Möminə Xatun" türbəsi oldu. Qeyd edim ki, türbənin qərşısında Açıq Səma Altında Muzey anıq daş fiqların etə gələnlərin diqqətini çəkir. Burada müxtəlif

olunubdur. "Əcəmi" seymərangahında yerləşən muzeydə Naxçıvan Muxtar Respublikasının ərazisindən tapılmış müxtəlif dövrlərə aid qoç heykəllər, daş kitabələr, müxtəlif daş fiqlardan və qəbrüstü sanduqçələrdən ibarət 169 maddi-mədəniyyət nümunəsi mühafizə və nümayiş etdirilir.

Naxçıvanın ən əzəmətli abidəsi-Möminə Xatun türbəsinde...

2,58 hektar sahəni əhatə edən muzeyin ərazisində Azərbaycan Atabəyler dövlətinin fəaliyyətini əks etdirən XII əsrə aid Möminə xatun türbə-muzeyi də fəaliyyət göstərir. Burada qonaqlara əzəmətli məmərliq abidəsi barədə geniş məlumat verilirək "Möminə Xatun" türbəsinin Azərbaycanın dövlətçilik tarixi, mədəniyyəti ilə

türbəsinin üzərindəki ornament bəzəkli sənətkarın lükənməz fantaziyyəyə malik olduğunu göstərir. Bütün səthlərinin ornamentli müxtəlifdir. Bu da sənətkarın təkrərdiləməz olduğunu göstərir. Bir sölə "Möminə Xatun" türbəsi təkrərsiz məmərliq nümunəsi kimi Naxçıvana gələn qonaqların diqqətini cəlb edir. Etə türbənin bələdçiləri də, Naxçıvana gələn qonaqların mütləq abidəni ziyarət etdikləni, bə qədim diyara gələnlərin mütləq əksəriyyətinin Naxçıvan tarix-məmərlıq incisi sayılan bə əsəri görməmiş geriqayıtmadıqlarını söylədilər.

Xanlıq dövrünün bu günə qədər qorunan tarixi məmərliq abidəsi...

Naxçıvanda həm də xanlıq dövrünün abidələri də günümüzə qədər qoru-

lub Bölmələrlə giriş iki mərtəbəli, balkon tipli çatma tağlı dohlizlərdən olub. Bölmələr arasında daxili keçid yaradılıb. Dəhlizlərlə pillə-

köçürülüb. Xan sarayını müxtəlif dövrlərdə bəximsiz vəziyyətdə düşsə də, bu günümüzə qədər qorunub saxlanılıb.

tədqiqi və təbliğ bəximindən mühüm və tarixi addımdır. Olanın inşa tarixi 632-652-ci illərə aid edilir. Hələ 60 il əvvəl aparılmış

Çatan möhtəşəm tarix

tədqiqatlar zamanı burada zəngin arxeoloji materiallar, xüsusi ilə saxsı qab fragmentləri, daş güzrlər aşkar edilib. Məlum olub ki, bu çismlərdən eramızdan əvvəl hələ 3-2-ci minilliklərdə istifadə olunub. Qala 19-cu əsrə kimi fəaliyyətdə olub. Tədqiqatlar nəticəsində aydınlaşıb ki, bu qədim tikili iki hissədən - Narınqala və Böyükqaladan ibarət olub. Narınqalada 300 nəfərin qoruna biləcəyi sığınacaqmağara var. Burada onu da öyrənirik ki, Qalanın altından kəhrizlər keçir. Naxçıvanqalada aparılan tədqiqatlar zamanı zəngin arxeoloji materiallar - saxsı qablar və Tunc dövründə duz mədənlərində əmək aləti kimi istifadə olunmuş daş güzrlər də aşkarlanıb.

Nuh yurdunda, Nuhun məqbərəsində...

Naxçıvanqalaya yaxın yerləşən daha bir tarixi abidə isə Nuhun məqbərəsidir. Nuhun məqbərəsi Naxçıvanın qədim insan məskənlərindən biri olduğunu təsdiqləyən abidə hesab olunur. Nuh peyğəmbərin dəfn edildiyi bu türbə Naxçıvan ərazisindəki Köhnəqalada arxeoloji qazıntılar zamanı aşkar edilib. Aparılan arxeoloji qazıntılar zamanı türbənin özülü, naxış elementləri tapılaraq bərpa işlərinə başlanılıb. Türbə 3 hissədən - sərdabədən, yerüstü məqbərədən və konusvari örtükdən ibarətdir. Bərpa

zamanı kərpic, kaşı və dim türbənin hündürlüyü 15 metr 50 santimetr, eni isə 7 metr 50 santimetrdir. Türbə 8-guşəlidir. Onun özülü tapılarkən 8-guşəli və girişinin qərb istiqamətdən olduğu

müəyyənləşdirilib. Buna görə də bərpa zamanı türbənin əvvəlki görkəminin yaradılmasına ciddi diqqət yetirilib. İnanca görə, 7500 il bundan əvvəl baş vermiş daşqın zamanı Nuh və ona iman gətirənlərin mindiyi gəmi ilk dəfə Naxçıvanda quruya çıxıb və insanlar burada məskən salıblar. Bu gün Nuh Peyğəmbərin məzarüstü abidəsi bura gələn turistlərin də marağına səbəb olur.

Tarixi və mədəni abidələr diyarına olan səfərimizdə Naxçıvan Muxtar Respublikasında istehsal olunan məhsullarla, eləcə də istehsal müəssisələri ilə də tanışlıq imkanı qazandıq. KİV rəhbərlərinin Naxçıvan Biznes Mərkəzi, Avtomobil Zavodu, "Əshabi-Kəhf Ziyarətgahı" Dini-Mədəni Abidə Kompleksi və Duzdağ Fizioterapiya Mərkəzinə səfərləri barədə isə növbəti sayımızda...

Ardı var...

Zülfiyə QULUYEVA
Bakı-Naxçıvan-Bakı